

CERTESES I DUBTES EN LA BIOGRAFIA DE RAMON LLULL

No es tracta, naturalment, d'assenyalar allò que és cert i allò que és probable en la biografia de Ramon Llull. Això fóra tant com dreçar-ne —o redreçar-ne— una biografia completa. Vull només remarcar alguns dels molts punts en què el biògraf de Ramon Llull es troba davant un dubte insoluble, que l'emmena a proposar una solució problemàtica.

Mestre Ramon, per a un experiment crític d'aquesta mena, té una valor especial, degut al fet que la seva vida ens és documentada d'una manera mitjana. Dels seus grans contemporanis, Ramon Mun-taner i Arnau de Vilanova poden oferir un diplomatari més extens, com també una mica abans Ramon de Penyaforat, per mor del major contacte que tots tres tingueren amb el món oficial o dels reis de Catalunya-Aragó o dels papes del temps. El diplomatari lul·lià és molt més reduït. Però en canvi en tenim una autobiografia com ens resta de pocs autors medievals —em refereixo a la *Vida coetània*, no pas al *Blanquerna*, que encara en prestigiosos diccionaris estrangers segueix donant-se com autobiogràfic—; i, de més a més, les freqüents al·lusions que en els seus escrits fa a altres obres seves i a fets concrets de la seva vida, ultra el costum de precisar-ne el lloc i data de composició des del 1292. Tot això permet de fixar una trama de dades i fets històricament certs, damunt dels quals hom pot intentar d'ordir una biografia. Així ho féu, el segle XVIII¹, el pare Pasqual, i, en el nostre, Allison Peers i mossèn Galmés, per referir-me a les tres biografies més crítiques que tenim de mestre Ramon Barbaflorida.

Però en l'ordir d'aqueixes biografies no tots els fils estan certament fermes. Molts són purament problemàtics, com succeeix amb els autors medievals de més anomenada. Però això no és pas propi solament dels homes de l'edat mitjana. Quan amb l'humanisme i el renaixement les vides dels grans homes entren de ple en la història, abunden també més els documents i les relacions biogràfiques. Però això no resol el problema. En crea més tost un altre: en augmentar el nombre de les

fonts escrites, augmenten també les mútues contradiccions, i retombem en el dubte. Un exemple típic el tindríem en la gran abundor de fonts ignasianes, que tot sovint més serveixen per a crear problemes biogràfics, que no pas per a resoldre'ls. Això, a la seva vegada, ens dóna un alliçonament, i ens adverteix que quan d'un home medieval tenim un fet assegurat només per una sola font escrita, per important que sigui, ens hem de posar en guàrdia per a no creure massa en la certesa històrica.

Aquestes consideracions valen encara molt més quan passem de la biografia a la història pròpiament dita —o política, o institucional, o cultural, o econòmica—; i més quan ens alcem a la interpretació històrica en un pla científic; i molt més, finalment, quan intentem fer filosofia de la història. Com més muntem, més passem del camp de la certesa al de la problemàtica movedissa. Però no penséssim pas que aquesta problemàtica no es posa en el primer graó, el biogràfic, i fins i tot en els mateixos fonaments de la història, que són els treballs monogràfics i de recerca.

Totes les biografies que tenim de Ramon Llull, àdhuc aquelles tres que he citades com a especialment crítiques i segures, tenen un cúmul de problemes, procedents de la inseguretat de les fonts; però en una narració biogràfica aquells dubtes quasi desapareixen en mig de la coherència que ofereix la construcció històrica. Això no ha de fer sinó acuir el nostre sentit crític, sense pensar, tot amb tot, que una crítica de detall ens ha de dur necessàriament a la certesa del contradictori o del contrari.

I no penséssiu pas que em refereixo a punts secundaris de la biografia de Ramon. El dubte ens atenalla en punts tan cabdals com la data de naixença, la composició del *Blanquerna*, l'itinerari dels seus nombrosos viatges i les circumstàncies de la seva mort. Diguem-ne un mot tan sols, només per remarcar aquests problemes, no pas per a resoldre'ls amb certitud.

Des dels antics biògrafs la data de la naixença de Ramon Llull és incerta. El pacient i intel·ligent treball de Mateu Obrador per a extreure les al·lusions autobiogràfiques del *Llibre de contemplació* —molt més ric i segur, en aquest aspecte, que el *Blanquerna*— no ha pas resolt el problema. Les al·lusions entrelligades dels primers escrits lul·lians ens permeten d'establir prou bé llur ordre de composició. Però és només un ordre relatiu, no absolut. Els trenta anys de la conversió, bé que sovint repetits, són també un número aproximatiu. Per més que

vulguin primfilar els biògrafs, l'oscil·lació entre 1232 i 1235, com a data del naixement, resta com un interrogant inicial, al qual difícilment hom podrà donar mai una resposta certa.

Si qualche punt dubtós ha estat estudiat seriosament i a fons en tota la biografia lul·liana, és el de la data del Blanquerna. L'estudi del prof. Brummer *Zur Datierung von Ramon Lulls Libre de Blanquerna* (1957) és podria proposar com a model d'una monografia lul·liana. No obstant, una part de la seva argumentació s'ha de basar en punts incerts, com són ara la data del *Desconhort* (1295?, 1305?) i, consegüentment, els capítols de mendicants a què Ramon assistí. Ultra això, es fa difícil de pensar que Llull, teòleg retardatari, s'hagi avançat en un problema tan greu com és el de la renunciabilitat del pontificat romà. I les dissemblances entre el papa Blanquerna i el papa Celestí no són d'estranyar en una obra novel·lesca. Restem sempre en el dubte, que la teoria de la redacció en dos temps, admesa de nou ben recentment per la gran autoritat del mestre Jordi Rubió, aminva, però no resol.

He apuntat a la data incerta del *Desconhort*. És evident que es tracta d'un punt capital per a la biografia lul·liana, perquè allà Ramon diu que ha assistit a tres capítols generals dels predicadors i a tres dels framenors franciscans. Tot un seguit de dates, doncs, tan del curs del temps com del curs itinerant de Ramon Llull. Tot i això, qui ens assegura que en una obra poètica volgués l'autor donar valor de certesa al nombre de tres? I àdhuc en aquesta hipòtesi problemàtica, amb quin dret suposem que foren tres capítols seguits de cascun ordre? Sense comptar que, si hem de remuntar el temps des del 1295 o des del 1305, la versemblança es decanta vers uns capítols o uns altres, vers unes ciutats o unes altres. En preparar el meu assaig sobre el lul·lisme a Itàlia, vaig seguir el sistema del pare Pasqual, acceptat també per Peers. És una de tantes solucions possibles. Ara crec que la probabilitat s'hauria d'escatir més tost prenent les dades segures que de la vida i de l'itinerari de Ramon Llull tenim per altres fonts —sobretot la *Vida coetània* i els èxplicits de les seves obres— i remarcar quins d'aquests capítols generals encaixen més: en la hipòtesi del 1295, per als frares predicadors els de 1283 (Montpeller), 1285 (Bolonya), 1286 (París), 1287 (Bordeus), 1288 (Lucca), 1289 (Trèvis), 1290 (Ferrara), 1291 (Palència), 1292 (Roma), 1293 (Lil·la), 1294 (Montpeller), i per als framenors els de 1285 (Milà), 1287 (Montpeller), 1289 (Rieti), 1292 (París), 1295 (Assís); en la hipòtesi del 1305, els d'Estrasburg (1296),

Venècia (1297), Metz (1298), Marsella (1300), Colònia (1301), Bolonya (1302), Besançon (1303), Tolosa (1304) o Gènova (1305) per als dominicans, i els d'Anagni (1296), Lió (1299), Gènova (1302) o Assís (1304) per als franciscans. Ací el càlcul de probabilitats ens donaria un seguit d'itineraris més o menys probables de mestre Ramon a través d'Europa.

Tan obscura com la naixença resta la mort de Ramon Llull. Pel desembre del 1315 escrivia a Tunis la seva darrera obra. Quan morí? A Tunis o a Mallorca? O a Bugia, com vol la llegenda? I morí alapadat en terra nordafricana o plàcidament a la seva ciutat de Mallorca? Quan començà hom a retre-li el títol de màrtir i per què? Té raó Nicolau Eimeric quan compara aquest títol amb el que els fraticels reteren a Olieu després de la condemnnació eclesiàstica de les seves obres? Tot de preguntes sense resposta certa. Una cosa em sembla molt probable: que la bella llegenda del martiri a Bugia i del transport de les restes per mans piadoses de genovesos sigui una transposició hagiogràfica de dos passatges diferents de la vida coetània, divulgada a Mallorca sobretot el segle XV^a, que és quan comença ací a estendre's el títol de màrtir. L'un dels passatges és la presó martirial soferta a Tunis el 1294 i el transport a Nàpols en una nau de marxants de Gènova; l'altre, el dels nous sofriments de Bugia l'any 1308, amb el retorn també en una nau de genovesos que salpa cap a Gènova i que una tempesta duu, a llur malgrat, envers el port de Pisa. La semblança amb la llegenda hagiogràfica és massa clara per a rebutjar tal hipòtesi.

Però ens trobem sempre amb una biografia problemàtica, més feta de dubtes que de certeses.

MIQUEL BATLLORI, S. I.

Roma